

Tupatorunnaarnissaq anguniarlugu 2012- miit 2013-mut iliuserisassatut siunniussat

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik

Siulequtsiussaq

Tupatorneq peqqissutsitsinnut ulorianartorsiortitsisut annersaasa ilagaat. Tupatorneq navianaatilimmik nappaateqalersinnaanermut qaninnerulersitsisarpoq, inuunerup naleqassusaa appartarpoq siusippallaamillu toqussutaasarluni. Tupamik pinngitsuuisinnaajunnaarneq nappaammut anigugassaanngitsumut inuunerlu naallugu utersaartuartsinnaasumut assersuunneqarsinnaavoq.

Tupatornermut atatillugu pitsaaliuiniarnermik arlalitsigut – ilaatigut nutaamik sukannersumillu 2010-mi inatsiseqalernikkut- suliniuteqartoqaraluartoq, innuttaasut peqqissuunissaat pillugu suliniummi Inuunerittami anguniagassatut siunniussaq- tupatortut 2012-ip naanerani 40 %-inut appartinneqarnissaat- angusinnaanngilarput.

Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermi kingullermi paasisat naapertorlugit, innuttaasut inersimasut 66 %-ii tupatoruupput. Kisitsit annertoorujussuuvoq. Meeqqat atuarianni atuartut angajullit affaasa ullut tamakkiallugit tupatoruunerat aarlerinartuuvortaaq. Pissutsit taamaalisimanerat nukigut tamaasa atorlugit unitsinniartariaqarparput.

Ukiuni aggersuni tupatorneq akiorniarlugu iliuuseqarneq qitiutillugu nukittorsaaneq annertusarneqassaaq. Taamaammat tupatorneq pillugu iliuuseqarnissaq, innuttaasut peqqissuunissaat pillugu suliniutip nutarterneqarnerani Inuuneritta II-mi 2013-imi atuutilersussami, iliuusissanik tulleriarnermi pingarnerit ilaattut inissisimavoq.

Tupatorneq akiorniarlugu iliuuseqarnerup suli nukittorsarneqarnerunissaanut taama sivistigisumik utaqqisnaannginnatta, suliat aallarereerpagut. Suliniut una innuttaasut peqqissusaannut iluaqutaasumik nunatta tupatorfiunnginnerunissaa anguniarlugu sulianut maannangaarlu aallartinneqarsinnaasunut tunngatillugu saqqummiussaavoq.

Agathe Fontain
Peqqissutsimut Naalakkersuisoq

Imarisai

Siuleqtsiussaq.....	2#
1. Aallaqqaasiut	4#
2. Suliniuteqarnermi siunertaasoq	4#
3. Tupatorneq pitsaaliuinemullu atatillugu suliniutaasarsimasut	4#
3.1. Tupatornerup peqqissutsimut sunniutai.....	5#
3.2. Tupatornerup aningaasaqarnermut sunniutai.....	5#
3.3. Innuttaasut akornanni tupatornerup allanngoriartornera	5#
3.4. Pitsaaliuinermit atatillugu suliniutaareersimasut	7#
4. Tupatorneq akiorniarlugu nunat ataasiakkaat iliuuseqarnissaannut WHO-p innersuussutai	8#
5. 2012-imiit pitsaaliuinermit atatillugu iliuusissat.....	9#
5.1. Pitsaaliuinermit atatillugu aaqqissuussamik iliuuseqarneq	9#
5.2. Pitsaaliuineq napparsimasunut tunngatitaq.....	10#
5.3. Pitsaaliuineq innuttaasunut tunngatitaq.....	11#
5.4. Nalinginnaasumik paasissutissiisarneq.....	12#
6. Nakkutilliineq naliliinerlu	13#

1. Aallaqqaasiut

Pitsaaliuinermi iliuusissatut siunniussap innuttaasut akornanni tupatorneq annikillissavaa tamatumalu kingunerisaanik tupatornerup nassataanik nappaateqalersartut toqussuteqartartullu ikilisillugit.

Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissuunissaat pillugu suliniummi Inuunerittami siullermi innuttaasut maannamut tupatortunit 66 %-iusunit 2012, 40 %-inut appartinnissaat anguniagassatut siunniunneqarpoq.

Anguniakkatut siunniussaq taanna anguneqarsinnaanngilaq taamaattorli ukiut amerlanngitsut ingerlaneranni anguniarnissaa ilungersuutigissavarput. Anguniakkatut siunniussaq 2014-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuinermut atatillugu anguneqassappat, ukiut ikittuinnaat ingerlaneranni tupatortut ikilerujussuartaqassapput. Taamaammat tupatortut ikilisinniarlugit maannamiit siunnerfilimmik annertuunik ataqatigiissaakkanillu anguniagaqarnissaq pisariaqarpoq.

Taama iliuuseqarnissamik siunniussineq, tupatornermut atatillugu pitsaaliuinerup nukittorsaavigineqarnerani annertuumik suliniuteqarnertut isigineqassaaq. Inuunerittap ukioq kingulleq atuuffiani suliniutit Inuunerittamilu nutartikkami suliniutaasussat ataqatigiissinnissaasa qulakkeerneqarnissaa anguniarlugu, tupatornerup immikkut qitiutinneqarnissaata kissaataanera, iliuusissatut siunniussinermi tunngaviuvoq.

2. Suliniuteqarnermi siunertaasoq

Tupatornermik pitsaaliuineq peqqissuunissarlugu anguniarlugu suliniuteqarnerup aaqqissuussaannikkut inissisimaffinni tamani nukittorsarneqarneragut, tupatornermik annikillissitsinnaasunik ataqatigiissaakkanik iliuuseqarnissamik siunniussinermi makku siunertaapput:

- Tupatorneq akiorniarlugu iliuuseqarneq politikikkut periarfissinneqarlunilu nukissanik tunineqarnikkut annertusaavigineqassasoq.
- Allaffissornikkut ataqatigiissaakkamik aaqqissuussisoqassasoq iliuusissallu atuutsinneqarnissaannut ersarissumik akisussaaffiliisoqassasoq.
- Sulinikkut sumiiffinni piginnaasanik ineriartortitsineq aqqutigalugu, iliuusissatut siunniussami anguniakkat siunnerfillit atuutsilersillugillu ilinniartitsissutiginnissaannut, pitsaanerpaamik periarfissiisoqarnissaa.

3. Tupatorneq- pitsaaliuinernullu atatillugu suliniutaasarsimasut

Tupamik pinngitsuuisinnaannginnermut ilisarnaatit makkuupput:

- Tupatortup peqqissusaannut annertuumik ajoqutaanera innuttaasullu peqqissusaannut annertuumik navianaateqarnera
- Pinngitsuuisinnaannginnerup kinguneqarluartumik katsorsarneqarsinnaanera
- Tupatorunnaarnerup inunntu ataasiakkaanut iluaqutaanerata saniatigut inuiaqatigiinnut iluaqutaanerata ilisimatusarnikkut uppersaatissaqarnera

Tupatornerup peqqissutsimut ajoqutaanera ilisimatuussutsikkut ersarissumik uppersaatissinneqareerpoq. Tupatornikkut nappaatinik arlalippassuarnik- soorlu uummatikkut taqqatigullu nappaateqalernermik, taqqat sullui qalipperlutik qerattarnerannik, qaratsakkut aanaartoornermik qaratsalluunniit taqaanik milittoornermik,

pualluummik KOL-imik puakkullu kræftimik- eqqorneqarsinnaaneq qaninnerusarpoq.

3.1. Tupatornerup peqqissutsimut sunniutai

Kalaallit Nunaanni innuttaasut sisamararterutai sinnertut tupatornermik tupalluunniit pujuanik pujormiutitaanermik toqquteqartartut naatsorsuutigineqarpoq¹. Tupatorneq nappaatinut assigiinngitsunut arlalissuarnut, toqujaartarnermut ukiunillu inuuffissaagaluanik pitsaasunik annaasaqarnermut patsisaavoq. Tupatortut tupatunngitsunut imal. tupatorunnaarsimasunut sanilliullugit ukiuni arlalinni sivisuumik ilungersunartumillu nappaateqarlutik inuusarput.

Kalaallit Nunaanni tupatortut amerlaqimmata **kræftimik** nappaateqalersarneq pitsaaliorniarlugu iliuuseqarfissaq ataaseq annertunerpaamik angusaqarfiusinnaasoq tassaavoq tupa. Sivisuumik annertuumillu tupatortuusimagaanni kræfteqalersinnaanermut navianartorsiorneq annertunerussaaq².

Tupatorneq **taqqat sullui qalipperlutik qerattarnissaannut uummatillu taqaagut milittoornissamut** qaninnerulersitsisarmat, Kalaallit Nunaanni **ummatikkut taqqatigullu nappaatillit** amerliartuinnaannertut patsisaanera tamatumuuna ersarissarneqarpoq. Annikitsuinnarmilluunniit tupatorneq uummatikkut taqqatigullu nappaateqalernermut sunniuteqartarpoq.

Tupatornikkut **qaratsakkut aanaartoorsinnaaneq qaratsalluunniit taqaasigut milittoorsinnaaneq** pingasoriaat pallillugu annertusisarpoq. Tupatorneq annertusiartortillugu ulorianaataa annertusisarmat, tupamik annertuumik atuisut annertuumik imminnut navianartorsiortittarput.

Tupamik patsiseqartumik pualluut /KOL tassaavoq puakkut nappaat anigorneqarsinnaanngitsoq, puat sananeqaataannik aserorterisoq, anernikilliornermik quersornermillu nassatalik. Nappaat ajorsiaruinnaannertarpoq naggataagullu pisinnaajunnaanermik toqumillu kinguneqartarluni. Inunnut taama nappaatilinnut tupatorunnaarnissamut ikiorneqarneq iliuusissat pingaarnersaraat.

Tupatorneq tupatortumut inoqutiginnullu anersaartuutitigut aseruuttoorajunnerulersitsisarpoq. Meeqqat tupap pujuanik pujormiutitaasartut **pualluuteqarajunnerusuupput, anersaartuutimikkut aseruuttoorajunnerullutik, siutimikkullu aseruuttoorajunnerullutik/maqisoorajunnerullutik.**

3.2. Tupatornerup aningaasaqarnermut sunniutai

Tupatorneq tupatortumut inuiaqatigiinnullu akisuvoq. Tupatortut inuunikinneruinnaannertut ukiut ikinnerusut nappaateqaratik inuuffigisarpaat. Taamaammat sulinnngitsoorajunnerusarput, peqqinnissaqarfimmillu atuisuunerusarmata, tupatornermik patsiseqartumik peqqinnissakkut kiffartuussinerit annertusinerat peqqinnissaqarfimmut malunniuttarpoq, inuiaqatigiillu sulinnngitsoornikkut annaasaqaateqarlutik.

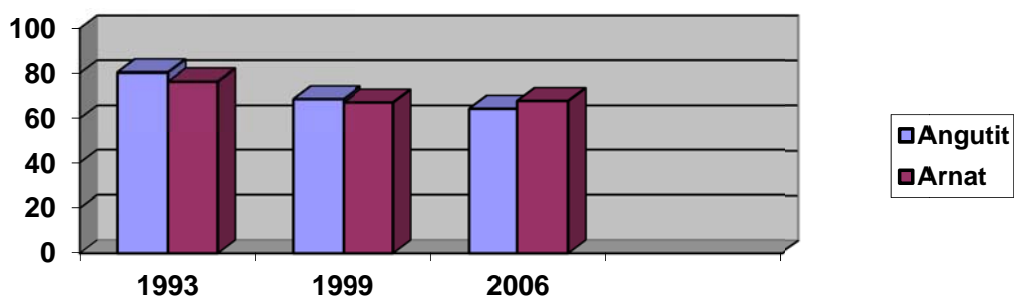
3.3. Innuttaasut akornanni tupatornerup allanngoriartornera

2007-imi inersimasut 66 %-ii amerlagisassaaqisullu tupatortuupput. 1993-imiilli pitsanngoriaateqarnera malunniuppoq. 1993-imiit 2007-imut tupatunngisaannartut 11 %-imiit 13 %-imut qaffariaateqarput tupatorunnaartullu 11 %-imiit 23 %-imut qaffariaateqarlutik.

Piffissami pineqartumi tupatortut ataasiakkaat ullormut tupatugaat/sikaritsit angutini 12,9-miit 11,1 –imut appariaateqarput, arnani ullormut sikaritsitukkat 9,6-imiit 7,7-inut appariaateqartut. Tupatortut ikilinerpaaffiat 1993-imiit 1999-imut pivoq tamatumalu kingorna nikingaaratik³.

¹ Bjerregaard P. & Dahl-Petersen, I. (eds.). Kalaallit Nunaanni 2005-imiit 2007-imut atugassarititat, inooriaaseq peqqinnerlu/Levevilkår, livsstil og sundhed i Grønland 2005-2007, København: Naalagaaffiup innuttaasut peqqissusuaat pillugu ilisimatusarfia/ Statens Institut for Folkesundhed. 2008

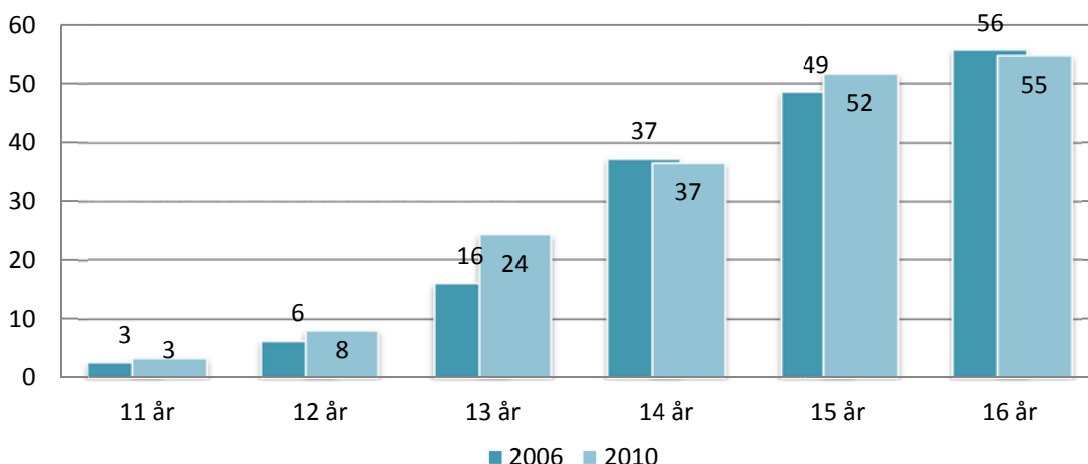
² Kræfti pillugu nassuiaat 2011, EM 2011/47. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik. 2011.

Titartaganngorlugu takussutissiaq 1. 1993-imi 1999-imi 2006-imilu innuttaasunik misissuisitsinerit tunngaviigalugit tupatortut amerlassusaat (Bjerregaard & Dahl-Petersen, 2008)

”Health Behaviour in School-aged Children” taaguuserlugu nunarsuaq tamakkerlugu atuartut aqqanilinniit 17-inut ukiullit peqqissuunissaq anguniarlugu pissusilersuutaat pillugit WHO-p misissuisitsinerani Kalaallit Nunaat peqataavoq. Atuartut apersorneqartut 40 %-ii tupatunngisaannartuusut tupatornermillu misiliisimasut ukiut ingerlanerini appariartuinnarsimasut, misissuinerup kingulliup 2006-imeersup takutippaa. Atuartut angajullit affaasa ullut tamakkiallugit tupatortuunerat tamatumalu 2006-imiit 2010-mut allannguuteqangaarsimanginnera misissuinerup takutippaataa⁴ (Titart. 2).

Atuartut akornanni ullut tamaasa tupatortartut

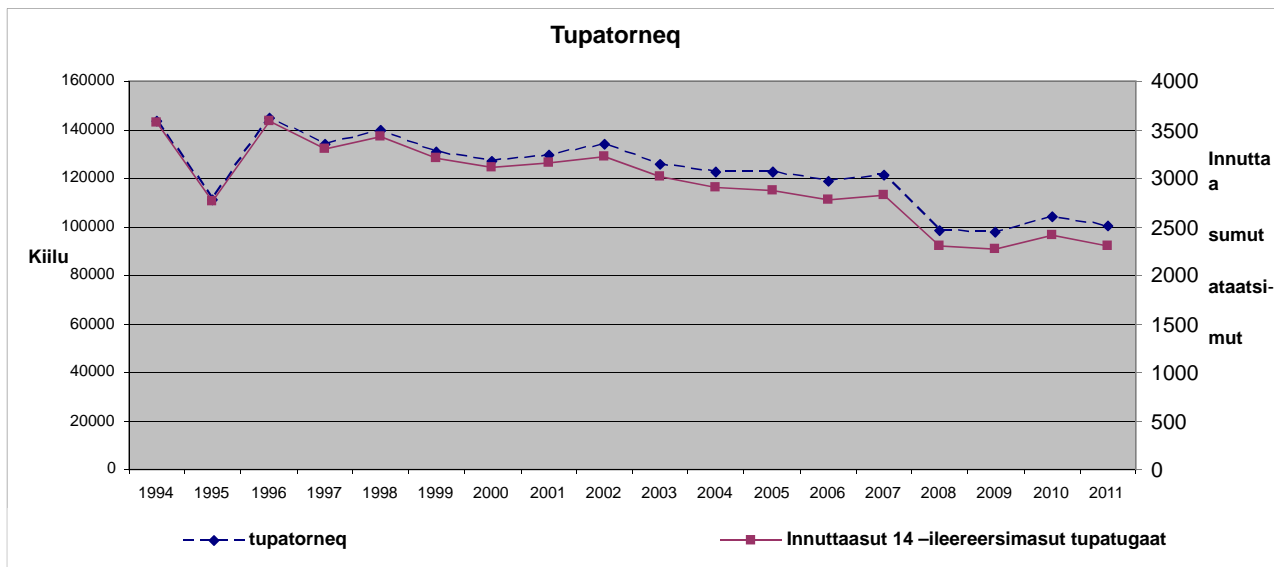

Titartaganngorlugu takussutissiaq 2. 2006-imiit 2010-mut atuartut akornanni tupatortut (Niclasen & Bjerregaard, 2011)

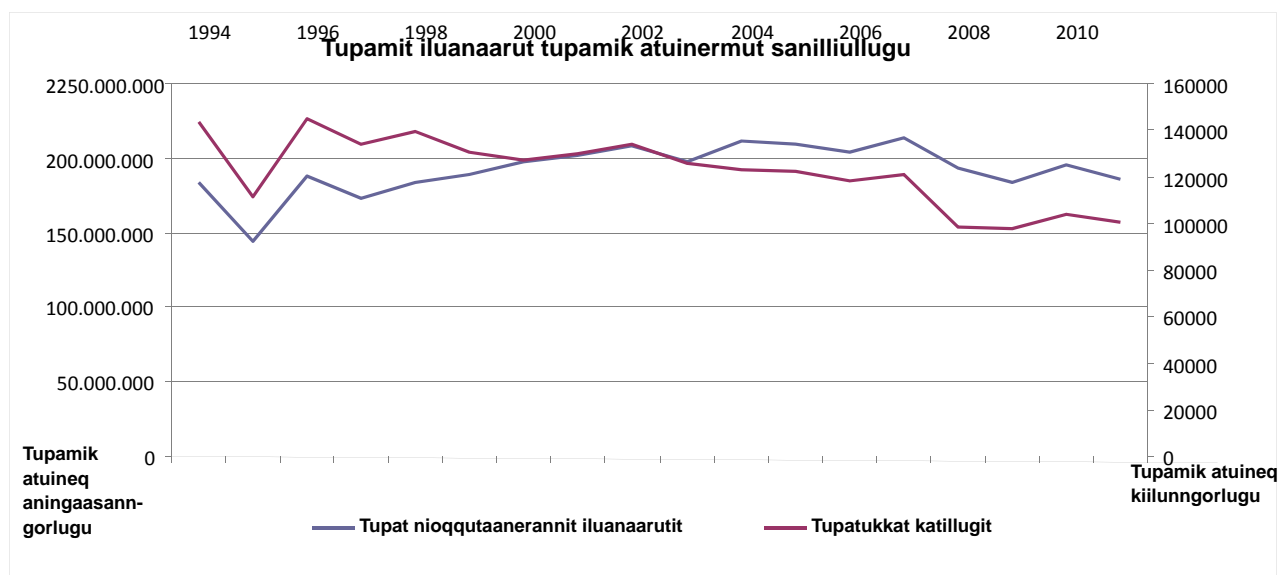
Akilerartarnermut Aqutsisoqarfiup naatsorsuineri naapertorlugu 1998-imiit 2011-imut tupatortakkt inuillu ataasiakkaat 14-ileereersimasut tupatugaat ikileriaateqarsimapput. Tamatumani saniatigut akilerarnermi isertitaasartut 2007-imiit 2010-mut malunnaatilimmik appariaateqarsimapput. Inuiaqatigiinni tupatornerup annikilliarnera oktobarillu 19-ani 2007 akitsuusiinermut atatillugu annikinnerpaanera immikkut maluginiagassaavoq.

³ Bjerregaard P. & Dahl-Petersen, I. (eds.). Kalaallit Nunaanni 2005-imiit 2007-imut atugassarititat, inooriaaseq peqqinnerlu, København: Naalagaaffiup innuttaasut peqqissusaat pillugu ilisimatusarfia/Statens Institut for Folkesundhed. 2008.

⁴ Niclasen, B. & Bjerregaard, P. (eds.). Meeqqat peqqissusaat – HBSC Greenland-ip misissuisitsineranit paasisat 2010, København: Naalagaaffiup innuttaasut peqqissusaat pillugu ilisimatusarfia/Statens Institut for Folkesundhed. 2011.

Titartaganngorlugu takussutissiissut 3. Tupatorneq (Paasisutissiisooq: Akileraartarnermut Aqutsisoqarfik)

Titartaganngorlu takussutissiaq 4. Tupa – akileraarutitigut iluanaarut atuinnerlu (Paasisutissiisooq: Akileraartarnermut Aqutsisoqarfik)

Inernilliineq: Tupatortut ukiuni kingulliunerusuni appariaateqarsimangitsutut isikkoqaraluartut, innuttaasut tupatugaat agguaqatigiissillugit ikileriaateqarsimapput. Tupatornerli suli annertoqaaq.

3.4. Pitsaaliuinnermut atatillugu suliniutaasarsimasut

1994-imi Namminersornerullutik Oqartussat maannalu Namminersorlutik Oqartussat tupatortunik ikilisaaniarneq qitiutillugu pitsaaliuinnermik assigiinngitsutigut aqqissuussanik ingerlatsipput.

Taakkunanga pingarneraasut tassaapput:

- 1994-imi tupa avatangiisinillu tupatorfiunngitsunik isumannaarineq, kiisalu tupat nioqqutissat nalunaaqutserneqartarneri pillugit Inatisartut peqqussutaata siulliup akuersissutigineqarnera.
- 1998-imi tupatoqqusaannginneq pillugu maleruagassat sakkortusineqarput.

- 2000-imi Inatsisartut peqqussusiaata nutaap akuersissutigineqarneragut maleruagassat taakku sakkortusineqarput.
- Pisortat illuutaanni tupatorneq pillugu maleruagassat erseqqiissaaviginiarlugit 2004-mi tupa avatangiisinillu tupatorfiunngitsunik isumannaarineq, kiisalu tupanik nioqqutissiat nalunaaqutserneqartarneri pillugit Inatsisartut peqqussutaat 2000-imeersoq. sakkortusineqarpoq.
- 2007-imi tupat akitsuuserneqaqqipput.
- 2010-mi tupatorneq pillugu inatsit nutaq akuersissutigineqarpoq. Inatsimmi kikkut tamat iserfigisinnaasaanni tupatorneq inerteqqutaalerpoq.

Politikkikkut iliuuseqarneq sakkortuumik oqariartuuteqarpoq ullumikkullu tupatornerup navianaateqarneranik ilisimaarinninnerup annertunerujussuannorneranut, kiisalu tupatunngitsut meeqqallu nalinginnaasumik eqqarsaatigineqarnerulernerannut sunniuteqaqataalluni.

Innuttaasut peqqissuunissaat pillugu suliniummi Inuunerittami – innuttaasut peqqissuunissat pillugu 2007-imiit 2012-imit Inatsisartut iliuuseriniakkatut siunniussaata anguniagaallu tassaapput:

- Tupatulersartut ikinnerulernissaat
- Amerlanerusut tupatorunnaarnissaat
- Kalaallit Nunaanni tupatunngitsut pujormiutitaanginnissaat
- 2012-imi innuttaasut 40%- ii sinnernagit tupatoruunissaat

Paarisa tupatornermut tunngatillugu arlalinnik ilaatigut klassi tupatorfiunngitsumik qulequtserlugu paasititsiniaanermik atuarnut akullernut tunngatitamik, tupatorunnaarnianut ilinniartitsisussanik tupatornerullu navianaatai pillugit paasititsiniaanernik assigiinngitsunik sammisaqarpoq⁵. Suliniutit taamaattut kommunit- pingaartumik sumiiffinni pitsaaliuinnermut siunnersortit suleqatigalugit ingerlanneqarput.

Pitsaaliuinnermut atatillugu suliniuterpassuit paasititsiniaanerillu suliffeqarfiit amerlasuut tupatornermut politikkeqalernerannut, angerlarsimaffinnilu pingaartumik meeqqat mikisut avatangiisaasa tupatorfiunnginnerannut sunniuteqaqataapput.

Inerniliineq:

Oqartussaniit pingaarneriit iliuuseqartunillu pitsaaliuniarnerit annertuut ingerlanneqaraluit, Inuunerittami anguniagassatut siunniussaata 2012-imi anguneqarsinnaangilaq.

4. Tupatorneq akiorniarlugu nunat ataasiakkaat iliuuseqarnissaannut WHO-p innersuussutai

Tupatornerup kingunerluutai nunarsuaq tamakkerlugu assigiipput. Nunarsuaq tamakkerlugu innuttaasut peqqissuunissaat siuarsarniarlugu peqqinnissaq pillugu kattuffissuaq WHO tupatorneq akiorniarlugu iliuuseqarnissanik ataqatigiissunik nunanut tamanut innersuussusiorpoq.

WHO-p innersuussutigai:

- Tupamik atuinerup nakkutigineqarnissaa
- Tupatornermut politikkeqarnerup nakkutigineqarnissaa
- Inuit tupap pujuanut- nammineq tupatoruunatik pujormiutitaasut ilanngullugit- illersorneqarnissaat

⁵ Kamper-Jørgensen, F. allallu Innuttaasut peqqissuunissaannik suliniutip inuunerittap ingerlanneqarnerata qiteqqunnerani naliliineq (2011)

- Tupatorunnaarnissamut ikiorserneqarsinnaaneq
- Tupat puuisa allagartalersuiffiginerisigut tupatornerup ulorianaataanut mianersoqqusineq
- Tupamut ussassaarutit inerteqqutaanerisa aningaasaliifigineqaqqusaannginnerisalu qulakkeerneqarlutillu maleruarneqarnissaat
- Tupanik akileraarusiinikkut akitsuusiinikkullu atuinerup annikillisinniarnissaa

anguniagassatut siunniussat atuutilersinnerisigut Kalaallit Nunaat WHO-p innersuussutaanik maleruaasinnaassaaq.

5. 2012-imiit pitsaaliuinermut atatillugu iliuusissat

Tupamik pinngitsuuisinnaajunnaarneq ajornartorsiutaavoq inuiaqatigiinni inissisimaneq apeqqutaatinnagu iliuuseqarfigisariaqartoq. Tupamik pinngitsuuisinnaajunnaarneq inuuneq naallugu utersaartarsinnaavoq. Taamaammat tupatorneq politikikkut kiisalu peqqinnissaqarfimmit kommuninit, suliffeqarfinit assigisaannillu tupatorunnaarnissaq tupatoqqilinnginnissarlu anguniarlugit iliuuseqartuarnikkut eqeersimaarfigiuartariaqarpoq.

2012-imiit pitsaaliuinermut atatillugu iliuusissat ima aqqissugaapput:

1. Pitsaaliuinermut atatillugu aqqissuussamik iliuuseqarnerit
2. Pitsaaliuinerit napparsimasunut tunngatitat
3. Pitsaaliuinerit innuttaasunut tunngatitat
4. Nalinginnaasumik paasissutissiisarneq

5.1. Pitsaaliuinermut atatillugu aqqissuussamik iliuuseqarneq

Tupatorneq akiorniarlugu aqqissuussamik iliuuseqarnermi tupatorneq pitsaaliorniarlugu inatsisiliornekkut maleruagassiornikkullu innuttaasut peqqinnerunissaat anguniarneqarpoq.

5.1.1. Aqqissuussamik iliuusaasinnaasunik misissueqqissaarneq

innuttaasut tupatugaasa appartinneqarnissaat, tupatortut ikilisinnaarlugit tupatulinnginnissarlu anguniarlugu aqqissuussamik iliuuseqarnerup annertusaavigisariaqarnera pillugu, pisariaqartitanik periarfissanillu misissueqqissaarneq aallartinneqassaaq.

Misissuivigeqqissaagassat tassaasinnaapput:

- Sikaritsit puuisa mianersoqqussutinik assitalersinnaaneri tamatumalu qanoq sunniuteqarsinnaanera.
- Tupat pisinianut ersigunnaarsillugit inissinneqarsinnaanerat taamaaliornerullu qanoq sunniuteqarsinnaanera.
- Akileraarutit akitsuutillu qaffaqqinneqarsinnaanerat tamatumalu qanoq sunniuteqarsinnaanera.
- Siunissami tupat nioqqutaajunnaarsinneqarnissaat.

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik ilaatigut Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfik, Akileraartarnermut Aqutsisoqarfik inuinnarnullu niuertut kattuffii suleqatigalugit.

Misissueqqissaarneq nalunaarusianngorlugu politikerinut innuttaasunullu tamanut 2013-imi saqqummiunneqassaaq politikikkullu aalajangiinissami tunngaviusinnaassalluni.

5.1.2. Meeqqat inuusuttuaqallu tupanik tuniniaavigineqartarnerat pillugu pitsaaliuinermit iliuusissat

Pitsaaliuinnermut atatillugi iliuusissat meeqqat inuusuttuaqallu 18-it inorlugit ukiullit tupanik tuniniaavigineqannginnissaannik qulakkeerisussat. Inuinnarnut niuertut kattuffii peqatigalugit 18-it inorlugit ukiulinnut tupanik nioqquteqannginnissap nakkutigineqarnissaa pillugu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik maleruagassiussaaq.

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik nunatsinni inuinnarnut niuertut suleqatigalugit.

Maleruagassat 2013-imi atuutsinneqarsinnaalersimassapput.

5.2. Pitsaaliuineq napparsimasunut tunngatitaq

Pitsaaliuineq napparsimasunut tunngatitaq, nappaatip pinngunnginnissaanik kinguartinnissaanilluunniit kiisalu kingunerluuteqartitsinerup nappaammillu nangitsinerup pitsaaliornissaannik siunertalik, peqqinnissaqarfiup isumagisaraa.

Pitsaaliuinnermi iliuusissat napparsimasunut tunngatitat tassaapput:

5.2.1. Tupatorunnaarnissamut neqeroorutit

Napparsimasunut tupatorunnaarniarlutik piunassuseqartunut peqqinnissaqarfik tupatorunnaarnissamut neqeroorutiniq aaqqissuussissaaq. Immikkoortunik tupatorunnaarnissamik neqerooruteqarfiusunik toqqaasoqarnissaa peqqinnissaqarfiullu tupatorunnaarnissamut neqeroorutai pillugit maleruagassiortoqarnissaa tamatuma nassatarissavaa. Neqeroorfigisassatut immikkut pingaarutillit tassaapput:

- Naartusut
- Angajoqqaat puat sulluaraasigut aseruuttoorlutik nuffersartunik siutimikkullu aseruuttoortartunik /maqisoortartunik meerallit
- Suliaritinnissaminnut utaqqisut
- Inooriaatsimik patsiseqartumik nappaatillit

Tupatorunnaarsitsiniarluni iliuusissanik, taamatullu peqqissaasoqarfinni nunaqarfiillu nakorsiartarfiini tupatorunnaarnissaaq anguniarlugu neqeroorutaasinnaasunik, neqeroorummot nassuiaat ilaatigut imaqassaaq.

Peqqinnissaqarfimmit tupatorunnaarnianut neqeroorutit inerisaaviginerat 2013-imi naammassineqarsimassaaq.

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Pitsaaliuinnermullu Aqutsisoqarfik

5.2.2. Tupatorunnaarnissamut siunnersortinik ilinniartitsineq

Ilinniagaqassuseq tunngavigalugu peqqinnissakkut sullisisut peqqinnissaqarfiup tupatorunnaarnianut neqeroorutaanik suliaqartussat, tupatorunnaarnissamut siunnersuinnermi periutsit nutaanerpaat tunngavigalugu ilinniartinneqassapput. Peqqinnissaqarfimmi tupatorunnaarsitsiniarluni iliuuseqarnerit aaqqissugaanerit maleruagassiorneqarnerallu ilinniartitsinnermi eqqarsaatigineqassaartaaq. Pikkorissaanerit allanut ilaatigut kommuninut, namminersortut pisortallu suliffeqarfiinut- innuttaasut tupatorunnaarsinniarlugit suliniuteqartunut- aamma neqeroorutaassapput.

Taama iliuuseqarnermut peqatigitillugu peqqinnissaqarfimmi tupatorunnaarnianut ataavartumik neqerooruteqalersitsisoqassaaq.

Akisussaasoq: Peqqinnissaqarfiup Pikkorissaanermut Immikkoortortaqarfia.

5.3. Pitsaaliuineq innuttaasunut tunngatitaq

Pitsaaliuineq matumani pineqartoq innuttaasunut peqqissunut tunngatitaavoq. Innuttaasut tupatoratik inuunissamut kajumilersinneqarnissaat taamaasillutillu inooriaatsimik patsiseqartumik nappaateqalinnginnissaat nappaateqalersinnaanerisaluunniit annikillisinnissaa matumani siunertaavoq. Innuttaasunut peqqinnarnerusumik inuuneqalernissamut tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsisunut neqerooruteqartuarnissaa taakkulu ineriartortinneqarnissaat, pitsaaliuinermi innuttaasunut tunngatitami siunertaavoq.

5.3.1. Suliffeqarfinni tupatornermut politikkeqarneq

Namminersortut pisortallu suliffeqarfiini tupa pillugu politikkiornissaaq kaammattuuttaavoq. Tupa pillugu politikki ilaatigut suliffeqarfimmi sulinerup nalaani tupatornerup qanoq isummerfigineqarneranik, sulisunut pujortarunnaarnianut innersuussutaasinnaasunik tupatorunnaartullu tapersorsorneqarsinnaanerannut tunngatillugu maleruagassanik imaqaassaaq.

Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik suliffeqarfinni tupa pillugu politikkiorniarnermi politikkerisalluunniit nutartertariaqarnissaanut isumassarsiviusinnaasumik ilitsersuutitalimmik 2012-ip naalernerani /2013-ip aallartisimalernerani nassiussissaaq. Isumassarsivissat ilitsersuutitalit pisortat namminersortullu suliffeqarfiinut, suliffeqarfiup tupa pillugu politikkeqalernissaanut politikkioreersulluunniit nutarterinissaanut, kajumissaatitut nassiunneqassapput.

Akisussaasut: Pisortat namminersortullu suliffeqarfii.

5.3.2. Tupatorneq pillugu politikkeqarnerup ineriartortinnissaa pillugu suleqatigiissitaq

Suliffeqarfinni meeqqanik inuusuttunillu sullissiviusuni tupatorneq pillugu politikkit pioereersut nutarternissaannik ineriartortinnissaannillu suliaqartussamik suleqatigiissitamik- ilisimasanik, periutsinik pitsaanerpaanik, qitiusumik allaffisornermit, kommuninit kiisalu meeqqanik inuusuttunillu sullissivinni tupatorneq pillugu politikkinik- katersillunilu ataqatigiissaarisussamik pilersitsisoqassaaq.

Suleqatigiissitaq 2012-ip naalernerani pilersinneqassaaq.

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik, Ilaqtariinnermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Naligiissitaanermullu Naalackersuisoqarfik, Ilinniartitaanermut Ilisimatusarnermullu Naalackersuisoqarfik kommunillu suleqatigalugit.

5.3.3. Meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu iliuusissanik ineriartortitsineq

Meeqqat inuusuttullu tupatunnginnissaat anguniarlugu pitsaaliuinerup peqqissuunissarlu anguniarlugu suliniuteqarnerup ineriartortinnissaat.

Suliniutinik ineriartortitsineq 2013-ip aallartisimalernerani aallarnisarneqassaaq

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik- kommunit Ilinniartitaanermut Ilisimatusarnermullu Naalackersuisoqarfik Inerisaavillu suleqatigalugit.

5.3.4. Sumiiffinni tupatornerup akiorniarneqarnera qitiutillugu iliuuseqarneq

Pitsaaliuinermi ataatsimiititaliat- sumiiffinni suliassanik tulleriarnermi pitsaaliuinissaaq peqqissuunissarlu anguniagassatut salliullugit, meeqqat inuusuttullu tupatunnginnissaat immikkut qitiutillugu, ataqatigiissaakkamik suliniuteqarnissaannik- kaammattorneqarput. Sumiiffinni iliuuseqarsinnaasut suleqataasinnaassusaat tunngavigalugu, suliassanik tulleriarisooqarlunilu ataqatigiissaarisooqassaaq.

Najukkani pinaveersaartitsinermit ataatsimiititaliat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 18 maajip 18-ani 2001-imeersoq- peqqinnissaqarfiup aqunneqarnera, aaqqissuussaana kiisalu peqqinnissamut tunngasutigut sullissisut aamma tarnip pissusaanik ilisimasallit pillugit Inatsisartut Inatsisaannik nr. 27 –imik novembarip 18-ani 2010-meersumik toqqammaveqartoq naapertorlugu, pitsaaliuinermit ataatsimiititaliat iliuuseqarnissamut pilersaarussiaat ukiut tamaasa novembarip aallaqqaataani Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmut nassiunneqartarput.

Naammassineqarnissaa: 2012-imi naammassiartuaarneqassaaq 2013-imilu sumiiffinni atuutilersinneqassalluni.

Akisussaasoq: Sumiiffinni pitsaaliuinermit ataatsimiititaliat Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik aqutsisoralugu.

5.4. Nalinginnaasumik paasissutissiisarneq

Tupatornerup peqqissutsimut ajoqusiinnaanera pillugu paasissutissiinikkut innuttaasut peqqinnerulernissaat anguniarneqarpoq.

5.4.1. Tupatorneq pillugu paasissutissat

Tupatumnginnissaq pillugu paasissutissanik ilaatigut FN-ip maajip 31-ani tupatorneq pillugu nunarsuaq tamaat ulloqartitsinerani, sumiiffinni sammisaqartitsinermit, unnuk kulturisiofimmi, sapaatip akunnera sammisaqartitsinermit, ullormut sammisaqartitsinermit imal. atuarfinni, ilinniarfinni suliffeqarfinni assigisaannilu peqqinneq pillugu atuartitsinermit atugassanik ineriartortitsineq.

Atortussat nittartakkamut www.paarisa.gl nittarneqartassapput

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik

5.4.2. Paasissutissat tupatorneq pillugu inatsimmut tunngasut

Atortussanik- pujortarnermik inerteqquteqarneq pillugu Inatsisartut Inatsisaannik 2010-meersumik ilisimalersitsisinnaasunik- ineriartortitsineq nassiussueqqinnerlu.

Naammassineqarnissaa: 2013-ip aallartisimalerani

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik

5.4.3. Radio

PAARISA KNR radio suleqatigalugu aallakaatinneqartunik radiokkut aallakaatitassanik 15-inik suliaqarpoq 2010-milu arfinilinnik tupatorunnaarsitsiniarluni pikkorissaanernik radiokkut aallakaatitassanik suliaqarluni. Radiokkut aallakaatitassiat pikkorissaanerillu 2012-imi ukiakkut aallakaateqqinneqassapput. Radiokkut aallakaatitassat CD rom-inngorlugit suliarineqarnerisigut sumiiffinni radiokkut aallakaatinneqarsinnaalissapput.

Naammassineqarnissaa: 2012-ip ukiaanerani.

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik KNR radio suleqatigalugu.

5.4.4. Klassi tupatorfiunngitsumik taallugu unammisitsineq

2004-miilli ukiut tamaasa 5. klassiniit 7. klassit ilanngullugit "klassi tupatorfiunngitsumik" taallugu unammisitsineqartarput. Meeqqat avatangiisaat ulluinnarnilu unammilligassaat tunngavigalugit, peqqinnartunik toqqaanissamik peqqinnartumillu inuuneqarnissamik ilisimaarinninnerisa annertusaavigineqarnissaa, unammisitsinermi siunertaavoq. Atuartut namminneq pilersitsisinaanerat peqataasinnaanerallu, klassimi peqqissuunissaq anguniarlugu sammisaqarnermi kiisalu tupatorneq tupamillu pujormiutitaaneq pillugu ilinniartitsinermi qitiutinneqassaaq. Klassi tupatorfiunngitsumik taallugu unammisitsineq arfineq pingajussaannik ukiup atuarfiusup 2012/2013-ip aallartisimalernerani ingerlanneqassaaq.

Naammassineqarnissaa: aggustimiit decembarimut 2012.

Akisussaasoq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik.

6. Nakkutilliineq naliliinerlu

Tupatorneq akiorniarlugu suliniutit pitsanngorsartuassagutsigit tupamut tunngatillugu pitsaaliuinermi suliniutinik tamanik nakkutilliineq naliliinerlu pisariaqarpoq.

Iliuseriniakkatut siunniussat Inuunerittap nutarterneqarluni saqqummernissaanut ikaarsaarnermi aallarnerneqassammata, angusanik naliliinermit uuttuutaasinnaasunik paasissutissaqanngilaq. Angusanilli naliliinermi uuttuutit taamatullu iliuuserisanik angusanillu nakkutilliineq, Inuunerittap siulliup atuunnerani ineriartortinneqartut atorsinnaapput, amerlanerilli ukiut sisamakkaarlugit aatsaat nalunaarusiarineqarsinnaapput.

Piffissami iliuusissatut siunniussanik anguniagaqarfiusumi angusanik ataatsimut isigalugit naliliinermi atorsinnaasunik uuttuutissaqarpoq. Angusanik naliliinermi uuttuutaasartunut pingaarnernut assersuutit ilagaat sikaritsit ukiumut nunatsinnut eqqunneqartartut nunattalu karsiata tupamut akitsuutitigut isertitai. Angusanilli naliliinermit uuttuutaasartut taamaattut atorlugit uuttuinikkut, atuinerup immikkoortunut assigiinngitsunut agguataarsimanagera atuinerullu allannguutaata sumik patsiseqarnera oqaatigineqarsinnaanngilaq. Paasissutissat pineqartut kingullit Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinerit tulluini meeqqallu atuartut peqqissusaannik misissuisitsinerni aatsaat pissarsiarisinnaassavagut. Misissuisitsinissat taakku 2014-imi pisussat pilersaarutaapput.

Iliuusissatut nassuiaatigineqartuni immikkut anguniagassatut siunniussat tamarmik immikkut naliliivigineqassapput.

